ימי עברה וזעם

המהפכה של גרמניה

טבת תרצ"ג. ענני דם מכסים את שמי גרמניה. אדולף היטלר, יו"ר המפלגה הנאצית מתמנה לקנצלר (ראש הממשלה) של גרמניה. בשנים שקדמו למינוי, נקלעה גרמניה למשברים פוליטיים קשים, עד שבחודש טבת תרצ"ג הגיע נשיא גרמניה פאול פון הינדנבורג להחלטה כי בכדי לייצב את המערכת הפוליטית, עליו למנות את היטלר, מנהיג המפלגה הגדולה ביותר ברייכסטאג (הפרלמנט הגרמני), לתפקיד קנצלר גרמניה.

הנאצים החלו לבסס את שלטונם בצורה נחרצת. אירוע הצתת בניין הרייכסטג בברלין באי אדר תרצ"ג, היווה צעד משמעותי בהפיכת השלטון הנאצי לדיקטטורי. הנאצים מיהרו לנצל את ההצתה והאשימו את חברי המפלגה הקומוניסטית בגרמניה, כי הם אשר הציתו את בניין הרייכסטג. כך מצאו הנאצים תירוץ להשעיית החופש הפוליטי בגרמניה. ניתן לראות באירוע זה כנקודת מפתח במעבר של גרמניה, ממשטר רב-מפלגתי לדיקטטורה הכפופה למפלגה אחת ולאיש אחד.

בסדרה של מהלכים פוליטיים, חוקים וצווים, שהתקבלו באווירה של הפחדה ואלימות, הביאו הנאצים לביטולן של כל המפלגות האחרות, ושמו קץ לחופש הדיבור וההתאגדות בגרמניה. בשבועות הבאים הקים השלטון הנאצי את מחנה הריכוז הראשון, דכאו. מחנות הריכוז שהוקמו בשנים הבאות, שימשו ככלי לדיכוי מתנגדיו הפוליטיים של המשטר, ולאחר מכן גם ל"חינוך מחדש" של סקטורים חברתיים שונים שהתנהגותם לא התאימה לערכי הנאציזם. עם הזמן הפכו המחנות גם לכלי לניצול כלכלי של האסירים באמצעות עבודת הכפייה, ואף ליישום מדיניות הגזע הנאצית – ובראש ובראשונה להעסקת היהודים בעבודות כפיה. מכאן הדרך להשמדת מיליוני יהודים הייתה מהירה.

כבר בשבועות הראשונים לאחר מינויו של היטלר ימ"ש לקנצלר, ניכרה החמרה באווירה האנטי-יהודית ברחוב הגרמני. בנסיבות החדשות היו היהודים חשופים לאלימות רבה, ונתונים באי-ודאות מעיקה. האווירה הקשה הביאה רבבות יהודים להגר מגרמניה בשנה שלאחר עליית היטלר לשלטון.

המפלגה הנאצית הכפילה את כוחה, בבחירות הקודמות שנערכו לפני שנתיים, קיבלה המפלגה הנאצית 18.3 אחוזים ובבחירות הנוכחיות 37.3 ובכך הפכה למפלגה הגדולה ברייכסטאג (הפרלמנט הגרמני). זוהי הבשורה המרה של הבחירות שנערכו בכ"ז תמוז תרצ"ב בגרמניה.

מאת: שניאור זלמן ברגר

חב"ד בשואה

הרבי מלך המשיח ורעייתו הרבנית שהו בברלין, לב התופת האנטישמית, כאשר המפלגה הנאצית קיבלה את השלטון בגרמניה. תקופת-מה שהו מול החיה הנאצית הטורפת, עד שהחליטו לעזוב את העיר ולנדוד לצרפת, אלא שגם לשם הגיעו חיות הטרף, והרבי והרבנית יצאו למסע נדודים ממושך • במסגרת סדרת הכתבות הסוקרות את השואה מהפן החב"די, מביא 'בית משיח' את קורותיו הסוערים של הרבי מלך המשיח בימי עברה וזעם, ומגלה עדויות חדשות ומעניינות על התקופה האפלה ההיא • פרק ראשון מתוך שניים, המתאר את דרך החתחתים ברלין-פריז-ווישי-ניצה

בתמונה: בית הכנסת בו התפלל הרבי ברובע היהודי של פאריז. צילום: ישראל ברדוגו

הרייכסטאג עולה בלהבות

הדאגה בקרב היהודים חלחלה במהירות רבה. הרבי הריי"צ החל לדאוג לבתו וחתנו; באגרת שנכתבה כחודש וחצי לאחר הבחירות - במוצאי שבת פרשת כי תצא אור לי' אלול — כותב הרבי הריי"צ לרבי ולרבנית חיה מושקא:

"ת"ל כי המנוחה שוררת. והשם יתברך ישמור אתכם ואותנו בתוך כלל אחינו בני ישראל". [אגרות הרבי הריי"צ חלק טז עמוד רמח].

משנת תרפ"ט הרבי והרבנית התגוררו בברלין בירת גרמניה, ודאגתו של הרבי הריי"צ הייתה גדולה עד מאוד, ובתקופה הבאה במכתביו אל הרבי והרבנית, בירכם בכל פעם שה' ישמרם ואף ביקש מהם לכתוב "פעמיים בשבוע" [אגרות הרבי הריי"צ חלק טז עמוד רנ]. מאידך באותה תקופה הרבי הריי"צ ביקש מהרבי שיחד עם אחיו ר' ישראל אריה לייב — שאף הוא שהה בברלין באותם ימים — יאתרו כתבי יד עתיקים, ספרים נדירים ועוד.

מספר חודשים חלפו, ובעקבות משברים פוליטיים, נערכו בז' במר חשוון בחירות נוספות, שבהן לשמחת היהודים המפלגה הנאצית קיבלה כמה אחוזים פחות — 33.1, אבל תוצאות אלו לא סייעו מאומה, כעבור מספר חודשים הקערה נהפכה על פיה.

עם עליית היטלר לשלטון מצאו יהודי גרמניה את עצמם במצב בלתי צפוי. למרות הסימנים כי הנאצים ידכאו את היהודים ביד ברזל, לא יכלו רבים מהם להאמין כי יחולו עוד שינויים לרעה.

באותם ימים כתב מר לודביג הולנדר, מנהיג "האגודה המרכזית" — הארגון היהודי הגדול בגרמניה — את הדברים הבאים, שכיום קשה להאמין שכך אכן נכתבו:

"תומכיו של היטלר רואים לנגד עיניהם רק את הקנצלר החדש, אך העם בכללותו רואה גם את הינדבורג — נשיא הרפובליקה. ליהודי גרמניה יש אמון עמוק ותקווה שחוש הצדק והאחווה של היושבים בפרלמנט מכל חלקי העם הגרמני לא יסבול התקפה על זכויותיו... גם בתקופה זו לא יאבדו יהודי גרמניה את שלוותם ואת הקשר העמוק שלהם עם כל מה שגרמני באמת" (די ניו רגיריונג ו' שבט תרצ"ג).

דברים אלו שהיו הלך הרוח אצל חלק מהמנהיגים והעיתונאים היהודים, לא התקבלו אצל הרבי הריי"צ, וההיפך, הרבי הריי"צ חש כי יהודי גרמניה נקלעו למצב גרוע כמו היהודים תחת השלטון הקומוניסטי בברית המועצות, ולכן נוהגים כמוהם, בכך שמתחנפים לשלטונות בעל

כורחם. על כך קונן הרבי הריי״ץ בחורף תרצ״ג באגרת אל מר יצחק ניידיטש (אג״ק חט״ז):

״כל ההכחשות על הרדיפות, הבקשות של הקהילה והרבנים, ובעלי מסחר הדורשים במפגיע להעמיד תעמולות הנידוי והנזיפה [להשתיק את הגורמים שרוצים לנדות את גרמניה], וכל הידיעות המרגיעות, אינם עושים עלי רושם כלל, אלא אדרבא מעידות המה לעומתן, וכולם מזכירים אותי, אותן הימים השחורים אשר נדרשתי במפגיע ובאיום להכחיש בכתב כל הרדיפות הנעשות בבעלי דת״.

בחודשים הבאים פעל הרבי הריי״ץ לעזרה גשמית ורוחנית עבור יהודי גרמניה.

הרבי והרבנית חשו היטב בשינוי האווירה במדינה. הרבנית חיה מושקא סיפרה, כי פעם בעת שהלכה עם הרבי ברחוב, ראו קבוצת נאצים לובשי מדים הולכים ומתקרבים לעברם. למראה פניהם נבהלה כל כך, עד שביקשה מהרבי להיכנס ולהסתתר בחנות קרובה לשעה קלה. אולם למעשה, הוסיפה, החליט הרבי להתעלם כליל מקיומם והמשיך לצעוד בדרכו כאילו לא היו.

הרבי והרבנית — כמו יהודים רבים — חשבו לעזוב את המדינה האנטישמית. ואכן, מספר חודשים לאחר עליית היטלר לשלטון, עזבו את גרמניה והיגרו לפריז, אליה הגיעו בתחילת חודש ניסן תרצ״ג. כך ניצלו מכל הגזירות הנאציות נגד היהודים שיצאו לאור בימים ובשבועות שלאחר עזיבתם את ברלין. בתחילה היה זה חרם כלכלי ליום אחד, לאחר מכן הוצאת כל היהודים ממשרות בשירות המדינה. במשך השנים הבאות חלה החמרה בצעדי השלטון נגד היהודים, כמו גם בידודם החברתי. המצב הידרדר והלך, עד להשמדתם המוחלטת של יהודי גרמניה בימי השואה.

ימי צרפת

בפריז כמו בגרמניה, הרבי שקד על לימוד התורה בהתמדה עצומה, תוך הסתר עצמי, הרחק מעין רואים. בד בבד הקדיש מעט זמן ללימודים באוניברסיטת סורבון.

מלבד זאת, הרבי עסק בענייני הכלל,

הרבי, ברלין, תרפ״ח

הרבי והרבנית חשו היטב בשינוי האווירה במדינה. הרבנית חיה מושקא סיפרה, כי פעם בעת שהלכה עם הרבי ברחוב, ראו קבוצת נאצים לובשי מדים הולכים ומתקרבים לעברם. למראה פניהם נבהלה כל כך, עד שביקשה מהרבי להיכנס ולהסתתר בחנות קרובה לשעה קלה. אולם למעשה, הוסיפה, החליט הרבי להתעלם כליל מקיומם והמשיך לצעוד בדרכו כאילו לא היו

עבודה שנעשתה במסירות רבה על פי הוראות מהרבי הריי״ץ שישב באותה עת בפולין.

באותן שנים ערך הרבי את חוברות 'התמים', ואת שיחותיו של אדמו״ר הריי״ץ שנדפסו. כך גם ערך מפתחות לספר התניא, תורה אור ולקוטי תורה ולמאמרי אדמו״ר הרש״ב ועוד. וכפי שהרבי בעצמו מציין ש״המפתחות נערכו בזמנים שונים ובתנאי חיים שונים במצב רווחה והרחבה ובמצב של מצור ומצוק וכו׳״.

כך גם סידר הרבי את האגרות של הרבי הריי״ץ. לשם כך שיגרו אליו מזכירי הרבי הריי״ץ העתק של כל האגרות שתוכנן שייך לרבים, על מנת לסדרן ולהכינן לדפוס, בתוספת ציונים והערות. את האגרות הללו סידר הרבי וצירף להן מפתח, ואז ניגש לבחירת האגרות לדפוס ועריכתן בתוספת הגהות, הערות וציונים.

בתשרי תרצ״ה מונה הרבי לימנהל פועלי של ישיבת 'תומכי תמימים' בוורשה, ומיד החל לבחון תלמידים, אלא שבגין היותו אזרח רוסיה, לא היו בידו אשרות מתאימות לשהייה בפולין, ומשום כך נאלץ לעזוב את המדינה, וביצוע התפקיד לא יצא לפועל.

בשנים האחרונות שלפני השואה, רוב ההכנסות של הרבי הריי״ץ לעבודת הקודש שניהל, הגיעו מאגודת חב״ד בארצות הברית. משלוחי הכספים עברו, על פי הוראת הריי״ץ, דרך הרבי בפריז; כך גם כספים שהועברו בכיוון ההפוך — מהרבי הריי״ץ לפעילות בארצות הברית — עברו דרך הרבי.

מספר פעמים ביקר הרבי בוורשה ובאוטווצק, מקומות מגוריו של הרבי הריי״ץ. מאידך, הרבי הריי״ץ ביקר מספר פעמים בפריז, בתקופה בה התגורר הרבי, ובמקומות מרפא באוסטריה ועוד. במהלך ביקורים אלה היה הרבי צמוד לחותנו, ואף חתם על כמה מאגרות הרבי הריי״ץ בשמו.

המאמצים לחלץ את הרבי

שלהי תרצ״ט. סדרי עולם השתבשו. גרמניה הנאצית פלשה לפולין, ומטוסים גרמניים המטירו פגזים על וורשה הבירה.

היכן אירע המעשה עם ה"אורטודוקסי"?

מפורסם הסיפור כי בימי השואה הגיעו מטעם השלטונות לביתו של הרבי כאשר הוא לא נוכח, ורשמוהו כ"אורטודוכסי". מכיוון שמילה זו יכולה הייתה להשתמע כיהודי דתי או להבדיל גוי דתי, הלך הרבי למשרדים המתאימים וביקש שירשמוהו כיהודי אורטודוכסי, למען הסר ספק.

ברוב המקומות מסופר כי המעשה אירע בפריז מול השלטונות הנאציים. אולם כאמור בגוף הכתבה, הרבי יצא מפריז לפני כניסת הנאצים לעיר.

הסיפור הזה מסופר בכמה מקומות, בשמו של הרב הגאון החסיד רבי שמואל יעקב רובינשטיין ע"ה מחשובי חסידי גור, שכיהן כרבה של הקהילה החרדית בצרפת. והנה ב'תשורה' של משפחת מאיעסקי (טבת תשס"א) כתב את הסיפור הרב שלמה מאיעסקי מקראון הייטס, כפי ששמעו מסבו הרב ישראל נח הגדול (בליניצקי) ששמע את הסיפור מהרב רובינשטיין בעצמו:

"באותו זמן דשעת סכנה, נזדמן שכ"ק אד"ש ראה שאצלם (השלטון) רשום שהוא 'אורטודוכסי' אשר תואר כזה יכול להתאים גם לאיזה אמונה אחרת להבדיל. אמר להם כ"ק אד"ש שרוצה שירשמו אותו "יהודי" (שאז כמובן רודפים היהודים)".

ומכיוון שהרב רובינשטיין התגורר בפריז ובימי המלחמה נמלט לניצה, מסתבר לומר שהסיפור אירע בניצה עם אנשי ממשלת וישי. אך ייתכן שמעשה זה אירע בעיר אחרת (וישי, למשל) בזמן אחר, והדי הסיפור הגיעו אל הרב רובינשטיין.

23, Rue Pradier

ב"ה ה כ"ה מנ"א רצ"ו.

VILLE-D'AVRAY, Le

TEL. CHAVILLE 8-55 ET 3-42

LE PARC

MAISON DE RÉGIMES ET DE REPOS

DIRECTEUR :

Dr GEORGES GUTHMANN

DE LA FACULTÉ DE MÉDECINE DE PARIS

ידידי ו"וח אי"א
בוהר"ר מיכאל שי'

שלום וברכה.

אחענין לדעת מהנעשה אהו עמו,איך סידר עצמו בפר=
נסה הנשמיות,והעיקר בהפרנסה הרוחניות בקביעות עתים לתורה.
בסיעורי היהודים בנגלה ובפ"ח,כתי לומדים ומה הם הליכודים.
ועבודה בהתועדות ובהחזקת כח עניני אנ"ש שי'.
בהראותינו בריגא,הרבה לדבר על אודות העזרה בע=
וד הנגד רשיוני כניסה -ויזעס- לא"ק ת"ו עבור אלו שאינם
דרושים לעזר חוכרי,כי אם עזר כל פרחה והתעניינות,הנה כאשר
הש"י עזרהו לבוא לא"ק ראוי כי יהן ויפסור עצמו להתענין ב=
סובהן כל אלו אשר אודותם דיבר מז.ויהי' חבר כוב להחפיסים הנ
עלים אשר יתעסקו בזה,והש"ית יהי'בעזרם בנ"ור.
הכ"ית יעזרהו בהמשרך לו בנכסיות וברוחניות.
בשם כ"ק אדמ"ור מהריי"א
המזכיר

מכתב שנשלח מפריז, הרבי חותם מ.ש. – כמזכיר הרבי הריי"צ

רבים מאנ"ש והתמימים שהו בוורשא הכבושה, ובראשם כ"ק אדמו"ר הריי"צ. בחג סוכות ת"ש נכנעה וורשה בפני האויב, והרבי הריי"צ עם חסידים ותמימים רבים מצאו עצמם תחת הכיבוש הנאצי.

הידיעות אודות הרבי הריי"צ הגיעו לבתו וחתנו בפריז באמצעות יהודים שהצליחו להימלט מוורשה. ידיעות אלו שיגר הרבי אל אגודת חסידי חב"ד בארצות הברית, שפעלה בדרכים שונות להוציא את הרבי הריי"צ מפולין, ועמו גם את החסידים והתמימים. בכדי שתוכניות ההצלה לא יגיעו לעיניים זרות, כתב הרבי את מכתביו בצרפתית וברמזים. ארבעה מהמכתבים הללו מודפסים באגרות קודש (חלק א' עמודים ל-לה) מהם ניתן ללמוד על המאמצים הגדולים שנקט הרבי יחד עם אגודת חסידי חב"ד, מזכירי הרבי הריי"צ והרב מרדכי דובין, על מנת להציל את הרבי הריי"צ ובני משפחתו.

במקביל, על פי הוראת אדמו"ר הריי"צ, החלה אגודת חסידי חב"ד בארצות הברית לפעול בקרב דרגים גבוהים להשגת ויזה גם עבור הרבי והרבנית. הצעדים המעשיים לכך החלו בחודש כסלו ת"ש, אז הוחלט לסדר מסמכים הנחוצים להגשת בקשת כניסה.

על שמו של יהודי בשם מאיר ב. הארטאן – בעצמו צאצא למשפחה חב"דית שחש מחויבות נפשית לעזור בהצלתה של משפחת בית הרב – נשלח לרבי ולרבנית אישור המעיד על הבטחת תמיכה כספית עם הגיעם לארצות הברית ("אפידייביט"). באישור התמיכה הוזכרה גם העובדה שהרבי מתמחה במקצוע הנדסת החשמל, מקצוע שאמור להקל עליו את ההתבססות בארצות הברית. מצויידים באישור זה, הלכו הרבי והרבנית למשרד הקונסול האמריקאי בפריז והגישו בקשה לקבלת ויזה לארצות הברית.

באותם ימים, אמריקה לא מיהרה לאשר אשרות שכאלו, ומספרן היה מוגבל. גם אלה, אישורם היה יכול להימשך כחצי שנה, אלא שהתהפוכות שעברו על אירופה הבוערת, לא הניחו לעסקנים להמתין בחיבוק ידיים. הם השתדלו לפעול בכל האמצעים לזירוז האשרות, אולם בשל קשרי המלחמה הרעועים, הידיעות שהגיעו לארצות הברית מאירופה, היו מקוטעות ובלתי ברורות. העסקנים לא הצליחו לדעת האם הקונסול האמריקאי בפריז אישר לחתן הרבי ורעייתו את האשרות.

בין כה וכה, המאמצים להציל את הרבי הריי"צ מאירופה הבוערת, הוכתרו בהצלחה, וביום ראשון ה' בטבת ת"ש, הגיע הרבי

הרוב היהודי של פאריז. צילום: ישראל ברדוגו

הרי״צ עם בני ביתו וקבוצת חסידים, אל ריגה בירת לטביה. כעת היה צורך לסדר ויזות לרבי הרי״צ ופמלייתו על מנת שיוכלו להיכנס לארצות הברית.

בשלב מסוים החליטו העסקנים — על פי הסכמת הרבי הרי״צ — להגיש בקשות לאשרות ויזה מיוחדות עבור הרבי הרי״צ והנלווים אליו, על מנת שיוכלו לעזוב בהקדם את אירופה הבוערת, ולהגר לארצות הברית. בבקשות אלו תוארו אנשי הקבוצה כמנהיגים בעלי שיעור קומה רוחני, אשר הצלתם נחוצה ליהדות העולם.

הגשת הבקשה לאשרה הקבוצתית נעשתה בריגה, כאשר בין השמות נמנה הרבי. ליד שמו צויינו גם תפקידו הרבני והוזכרה העובדה שעסק בניהול עסקנות ציבורית, זאת בנוסף לעבודתו בעריכת קובץ התורני 'התמים'. הרבי תואר כהוגה דעות ממדרגה הראשונה, וכמי שעשוי לתרום רבות בשטח מדעי היהדות.

בכ״ה בטבת נתקבל במשרדי אגודת חסידי חב״ד בארצות הברית מברק מהרש״ג ששהה יחד עם חמיו בריגה, בו מוזכרת בקשת חמיו לדאוג בדחיפות לאשרות כניסה עבור שני החתנים האחרים, הרמ״ש ורמ״מ הורנשטיין.

באמצע חודש שבט ת״ש נערך דיון בין העסקנים, האם להתמסר מיד לסידור הגירתו של הרבי או שמא להמתין עוד זמן. בימים אלה הועלה חשש שמא לא יאשרו לרמ״ש את הויזה המיוחלת, בשל סתירה שהוגשה אודות מהותו. בבקשת האשרה הרגילה הוזכר כי הרבי הוא מומחה להנדסת חשמל, ואילו בבקשה המיוחדת תואר הרבי כמנהיג רוחני בעל שיעור קומה... בעיה זו ועוד בעיות שנתגלו באותה שעה, הביאו את הנהלת אגו״ח בעצת עורכי הדין שלהם, להמתין עם האשרה של הרבי והרבנית חיה מושקא, עד שתסודר סופית הגירתו של הרבי הרי״צ.

בד' באדר ראשון, הגיע להנהלת אגו״ח מברק מהרבי הרי״צ בו הוא מבשר כי נתקבלו ויזות עבורו ועבור אלו האמורים לנסוע עמו. מיד חודשה הפעילות הנמרצת להשגת ויזה לרבי ולרבנית חיה מושקא.

״מצות קיבלנו מכ״ק מו״ח אדמו״ר״

בכ״ד באדר ראשון, יצא הרבי הרי״צ, בני ביתו ומזכיריו, מריגה בדרכם לארצות הברית. כאשר הפליג הרבי הרי״צ בדרכו לארצות הברית, דאג למשלוח מצות אל הרבי השוהה בצרפת. במכתב ששיגר אל הרב הבלין בירושלים, ביקש לשלוח מצות עבורו לניו-יורק ועבור הרבי והרבנית חיה מושקא לפריז.

במקביל, שיגר הרבי מכתב מפריז אל הרב מרדכי חפץ בריגה בבקשה שישלח אליו מצות. הרב חפץ דיווח לרבי הרי״צ כי את המצות אפו בדנקרה (עיר ליד ריגה, שם שכנה ישיבת 'תומכי תמימים'), ו-3 ק״ג נשלחו בדואר אוויר, זמן קצר לפני שהופסק שירות הדואר אוויר מריגה לפריז.

לא ברור בדיוק אלו מצות קיבל הרבי, אולם לאחר שנים רבות אמר: ״מצות בפסח קיבלנו מכ״ק מו״ח אדמו״ר״.

בספר 'ימי מלך' מסופר על ״שמועה המהלכת בפי

הרבי הריי"צ והרבי בשנים שלפני השואה

בספר 'ימי מלך' מסופר על "שמועה המהלכת בפי החסידים" אודות המצות שהגיעו אל הרבי. קודם לכן ביקש הרבי לסכם עם אחד ממכריו בצרפת, כי אם אחד מהם יקבל מצות לפסח, יתחלקו ביניהם, אלא שהלה חשש לסכם על כך. 'ומה יהיה אם בסופו של דבר אני אקבל, ואתה לא?' הקשה הרבי, אך הלה התעקש וחשש להתחייב. בסופו של דבר קיבל הרבי חבילת מצות ומיד הלך לאותו יהודי ומסר לו מחצית מהכמות שקיבל...

החסידים" אודות המצות שהגיעו אל הרבי. קודם לכן ביקש הרבי לסכם עם אחד ממכריו בצרפת, כי אם אחד מהם יקבל מצות לפסח, יתחלקו ביניהם, אלא שהלה חשש לסכם על כך. 'ומה יהיה אם בסופו של דבר אני אקבל, ואתה לא?' הקשה הרבי, אך הלה התעקש וחשש להתחייב. בסופו של דבר קיבל הרבי חבילת מצות ומיד הלך לאותו יהודי ומסר לו מחצית מהכמות שקיבל...

עם בואו של הריי"צ לארצות הברית, ט' באדר שני ת"ש, פתח בסדרת פעולות מיוחדות בכדי להציל כמה שיותר יהודים מאירופה הבוערת. מאמצים מיוחדים נעשו בכדי להציל גם אדמו"רים, רבנים, וכן את קרובי משפחת הרבי בראשם שתי הבנות ושני החתנים.

פ"נ להצלתם של הרבי והרבנית

ערב כניסת הנאצים לפריז, אביב ת"ש, התייצב הרבי לרישום אצל שלטונות הצבא הצרפתי, אך למעשה לא גוייס. רישום זה הקל עליו מאוד את ההליכה ברחוב. לא פעם נעצר על ידי שוטרים בדרישה להזדהות, והתעודה שהחזיק בידו, פטרה אותו מחקירות מיותרות או ממעצר כמשתמט גיוס.

נוכח איומי המלחמה מגרמניה, הצרפתים לא שקטו על שמריהם והתכוננו כל העת למתקפה נאצית. הם סמכו על "קו מאזיינו" – קו ביצורים חשוב שעל גבול צרפת גרמניה. הגרמנים מצידם תכננו בקפידה את מבצע "איבחת מגל" בו פעלו בתחכום רב על ידי הטעיית הצד השני, וכך הצליחו לפלוש במהירות רבה לתוככי צרפת. הפלישה החלה בבי' אייר, וההתקדמות בתוך צרפת הייתה מהירה ומסחררת, עד שהבכירים הנאצים ובראשם היטלר ימ"ש, נדהמו מעוצמת צבאם ותחכומו.

על לחימה זו סיפר הרבי מה"מ כעבור ארבע-עשרה שנים, בשבת פרשת צו, שושן פורים תשי"ד [שיחות קודש בעמוד רמא]. הרבי הסביר כי לצרפתים היו ביצורים חזקים ולגרמניה לא היה מענה לכך, אבל כאשר שאלו את הגרמנים כיצד הולכים הם להילחם, היו משתמשים בתשובה שמשמעותה עניין של תוקף שאין לו מקום בשכל, ולפועל, כידוע, הם ניצחו במלחמה.

בעקבות הפלישה הנאצית, החלה נהירת אזרחים ובהם יהודים רבים, אל דרומה של צרפת על מנת להתרחק מהאזורים הנכבשים על ידי הנאצים.

דאגתו של הרבי הריי"צ לשלום בתו וחתנו הייתה עצומה. הוא כתב פ"נ מיוחד לאביו אדמו"ר הרש"ב, בו ביקש לעורר רחמים רבים שישמרו מכל צרה, שהרבי לא יגוייס, שיקבלו ויזה, ושתהיה להם דעה ישרה לנסוע לארצות הברית. את נוסח הפ"נ כתב הרבי הריי"צ ביומנו מקיץ ת"ש:

ד' כ"א אייר

אנא לעורר רחמים רבים ממקור הרחמים והחסדים האמיתיים, על דרך מכניסי רחמים כמבואר בתשובת מהרי"ב ז"ל, עבור נכדתו חיה מושקא ובעלה מנחם מענדל בן חנה הנמצאים כעת בעיר פאריז צרפת ומנחם מענדל הוא נאנסעניסט – אינו אזרח צרפתי – ובעת ובזמן המלחמה רשמו אותו בין העומדים לעשות בשביל הצלת המדינה ות"ל לא קראוהו, אנא לעורר רחמים רבים בעדם, שיהיו נשמרים מכל צרה וצוקה נגע ומחלה ולא יקראו אותו ויהיו במנוחה, ויתן השם יתברך דיעה טובה בלב הקונסול האמעריקאני לתת להם את הויזה האמעריקאנית, ולתת להם דיעה ישרה לנסוע לפה ויצליחם השם יתברך בנסיעה כשורה ויבואו להצלחה אלינו ויסתדרו בסדר טוב בגשמיות וברוחניות.

שבוע לאחר מכן, התברר כי חששם של עסקני אגו"ח התממש. הקונסול האמריקאי בפריז שיגר מברק בו הבהיר כי לא אישר את הויזה, שכן לא היה שבע רצון מהוכחת תפקיד הרבנות של המבקש, בשעה שידוע לו שהמבקש נושא גם בתואר מהנדס. עורך דין

בוטלר שניהל בתקופה זו את השתדלנות עבור הרבי מטעם אגו"ח, ביקש להמציא לו עוד מסמכים המוכיחים שהרבי ראוי לאשרה מיוחדת.

ההתלבטות

כאמור, בימים אלו נהירת האזרחים מפריז דרומה הלכה וגברה. לא כולם מיהרו לעזוב את ביתם ורכושם בפריז; היו שקיוו כי הנאצים לא יגיעו עד פריז; היו שחששו לרכושם, והיו מי שלא עיכלו כי עליהם להפוך לפליטים. הרבי והרבנית התלבטו האם לעזוב את פריז, מה גם שכסף לנסיעות ארוכות לא היה בידם. מי שהפציר בהם לברוח וגם ציידם בכסף הוא הרב יעקב לקס הי"ד.

מספר בנו ר' בער לקס מאנגליה בראיון ראשון ליבית משיח:

"אבא, ר' יעקב לקס הי"ד, היה מכניס אורחים גדול, וגם הרבי היה מגיע תכופות לביתו. כמו כן הרבי נתן לי שיעורים פרטיים.

"בעת המלחמה, ביקשו חמיו אדמו"ר הריי"צ שיהגר לארצות הברית. הוא הגיע לאבא וסיפר לו על כך, בהוסיפו כי הוא מרגיש 'עדיין לא מוכן' לכך. 'ייתכן שחשש כי סוף סוף יכירו החסידים בגדולתו, דבר שהצליח להסתיר משך כל השנים בהיותו רחוק מחצר חמיו. אבא מצדו הגיב 'הרי איני רבי ולא בן רבי ולא בשביל זה באת להתייעץ עימי. בוודאי לא זו הבעיה שלך, אלא בעיית המזומנים בכדי לצאת לנסיעה...' אבא הוציא אלף דולר והעניק לו. כך יכלו הרבי והרבנית לצאת מפריז, מסע שבסופו הגיעו לארצות הברית.

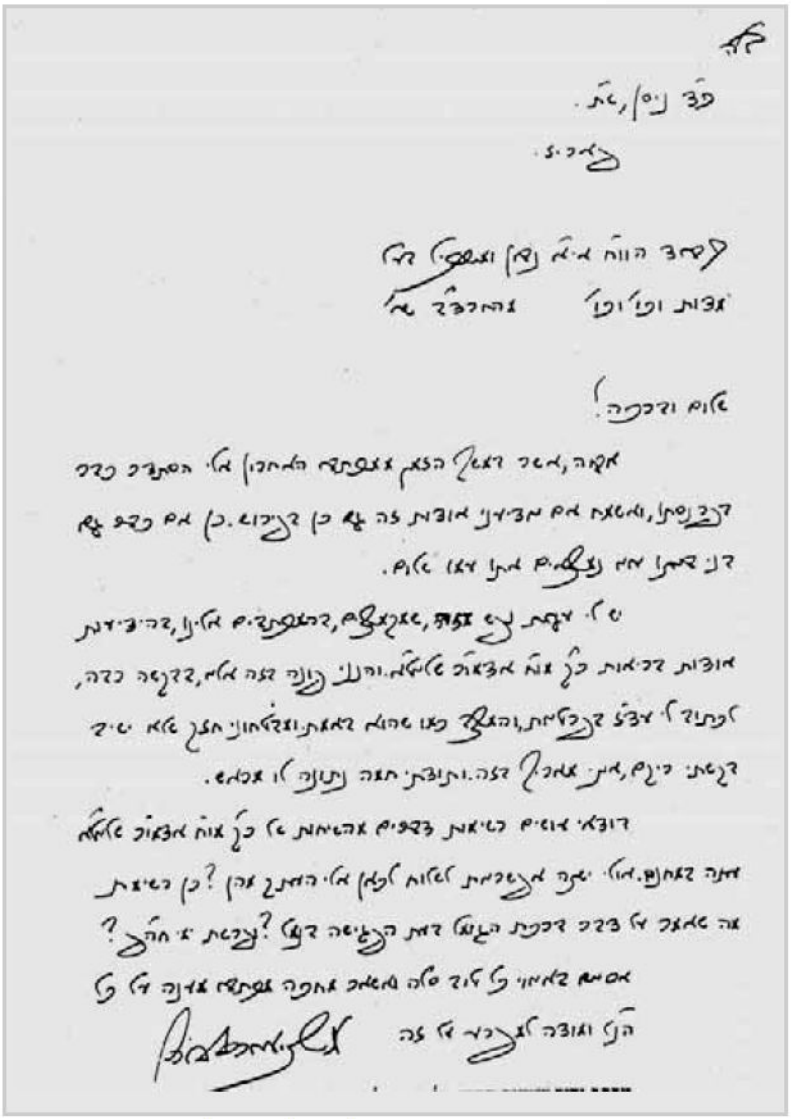
"אבא, לצערי, לא הצליח לצאת את פריז, והוא ואמא נספו. הי"ד.

לקראת בריחתם מפריז, הציע להם אחד השכנים עמו היו מיודדים, גנרל בכיר בצבא הצרפתי, את הטירה שהייתה בבעלותו מחוץ לעיר, על מנת שזו תשמש להם כמחבוא, אולם הרבי סירב לקבל את ההצעה, והעדיף לברוח כפי עצתו של ר' יעקב לקס.

דברים אלו סיפר השבוע ר' בער לקס בראיון טלפוני ליבית משיח.

צעדה רגלית בליל שבועות

טרם צאתם את פריז, השמיע הרבי

מכתב נדיר. הרבי כותב בימי המלחמה לרב בערל חסקינד

דרשת פרידה בפני יהודי העיר, בה עודד וחיזק את הנשארים, ועורר לבטחון בה' ולעבודתו בכל התנאים. דרשה זו הייתה זכורה היטב למאזיניה, ונחרתה בנפשם לכל ימי חייהם.

מספר ימים לפני חג השבועות ת"ש, הגיעו הרבי והרבנית לתחנת הרכבת בפריז על מנת לצאת מהעיר, אלא שהמונים צבאו על התחנה. רק בגין היות הרבי רשום בצבא, ובזכות קשרים עם אדם שהיה מצוי בתחום, הצליחו הרבי והרבנית לעלות על רכבת שיעדה לדרום צרפת, איזור שטרם נכבש בידי הגרמנים.

הרבי והרבנית הצליחו להגיע לווישי תוך סיכון עצמי גדול. הם הגיעו העירה לפנות ערב של ליל חג השבועות. הרבי השאיר את המזוודה אצל העגלון שהביא אותם לעיר, והורה לו להעבירה לבית מלון מסויים, בעוד הם עצמם צועדים ברגל שעות ארוכות לאחר היכנס החג, עד הגיעם אל בית המלון.

בכל אותה תקופה עודד את הרבי את היהודים ואמר בפנים שיחות בעניני חסידות. וגם רשמם לעצמו.

"צרפת של וישי"

באותם ימים חלו תמורות משמעותיות בחזית הצרפתית-גרמנית. באור להי סיון, הודיעה איטליה כי היא משתפת פעולה עם גרמניה ומצטרפת למלחמה נגד צרפת.

הלחימה המהירה של הנאצים, הפתיעה וייאשה את הצבא הצרפתי, ובערב שבועות, למחרת הפלישה האיטלקית, עזבה ממשלת צרפת את פריז. בו בזמן עזבו את העיר גם מנהיגים צרפתיים חשובים ובהם רבה הראשי של צרפת.

הנאצים התקדמו במהירות בתוככי צרפת, בעוד הצבא הצרפתי נסוג אחורה. ביום חי בסיון נכבשה פריז הבירה, וביי"ד בסיון נכנסו הנאצים לעיר וישי. יומיים אחר כך הודיע צבא צרפת כי הוא נכנע בפני הנאצים. על כתב הכניעה חתם מרשל פטאן שהפך לראש ממשלת צרפת, שלא הייתה אלא ממשלת בובות שהייתה כפופה להוראות השלטון הגרמני והיטלר בראשו (בתום המלחמה נשפט פטאן כבוגד ונידון לעונש מוות שהומר במאסר עולם). צרפת חולקה לאיזור הכיבוש הגרמני – באיזור זה שכנה גם פריז – ולאיזור הנתון בשליטת ממשלת צרפת החדשה שהתיישבה בוישי, ומשום כך כונתה "ממשלת וישי".

במשך שנה תמימה – סיוון ת"ש עד סיוון תש"א – שהו הרבי והרבנית באיזור השלטון של ממשלת וישי שהייתה כפופה לנאצים.

באיזור בו שהו תחת ממשלת וישי, ארעו התפרצויות אנטישמיות רבות. סיסמאות בגנות היהודים נכתבו בכל פינה, חלונות ראווה של חנויות בבעלות יהודית נופצו בערים וישי, לימוז', ניס, מרסיי ועוד. במקביל החלו העיתונים להסית הסתה פרועה נגד היהודים.

בעת שהייתם בווישי, ביקש הרבי הריי"צ מחתנו לסייע לדודו הרב מנחם מענדל שניאורסאהן, אחיו של אדמו"ר הרש"ב, שהתגורר בשנים ההן באי קורסיקה שבצרפת. לא ברור אם הרבי הצליח ליצור קשר עמו (הרב מנחם מענדל שניאורסאהן נפטר בשנת תש"ב והוא בן 75 (בשנת תשט"ז הועלה ארונו לארץ הקודש, בהוראת הרבי).

על שמירת המצוות במסירות נפש בתקופת הנדודים בימי המלחמה, סיפרה הרבנית חיה מושקא, כי לא זו בלבד שהרבי לא ויתר על שום, הידור מצוה או מנהג, אלא אפילו על תקנת הרבי הריי"צ להתוועד בשבת מברכים, שמר הרבי במשך כל חודשים אלו.

בספר 'ימי מלך' מסופר על "שמועה המהלכת בפי החסידים" אודות המצות שהגיעו אל הרבי. קודם לכן ביקש הרבי לסכם עם אחד ממכריו בצרפת, כי אם אחד מהם יקבל מצות לפסח, יתחלקו ביניהם, אלא שהלה חשש לסכם על כך. 'ומה יהיה אם בסופו של דבר אני אקבל, ואתה לא?' הקשה הרבי, אך הלה התעקש וחשש להתחייב. בסופו של דבר קיבל הרבי חבילת מצות ומיד הלך לאותו יהודי ומסר לו ממחצית הכמות שקיבל...

מלחמת הישרדות

היה ברור כי על הרבי והרבנית לעזוב במהירות המירבית את וישי, שכן מי יודע מה יחליטו הגרמנים לעשות ביום המחר?!

בשלהי קיץ ת"ש הצליחו הרבי והרבנית לצאת מווישי ולהגיע אל העיר ניס שבדרום צרפת (במסמכים ומכתבים מהתקופה ההיא, נקראת העיר "ניצה"). עיר זו הייתה מקום בטוח יותר, מאחר והייתה במזרח צרפת, שטח שהיה תחת שלטון איטלקי. יהודים רבים מצאו מקלט בעיר זו, בתקווה שהאיטלקים יצילום מידי הנאצים, למרות ששיתפו עמם פעולה.

ואכן, השלטון האיטלקי הפשיסטי, למרות ששיתף פעולה עם הנאצים, ופעל נחרצות נגד היהודים, הרי כאשר החלו הגרמנים בשילוח יהודים למחנות ההשמדה, לא הסכימה ממשלת איטליה שיהודים משטחים שבחזקתה ישולחו להשמדה.

בניצה התגוררו הרבי והרבנית שמונה (או תשעה) חודשים, עד תחילת קיץ תש"א. בחלק מתקופה זו, לכל הפחות, התגורר הרבי בחדר שכור בבית מלון קטן בשם "רושאנבי" שהיה סמוך לתחנת רכבת. גם כאן, הסכנה הייתה גדולה ובאותה תקופה מיעטו לצאת לרחוב. היו ימים שהשלטונות הכריזו עוצר. ואכן, הרבי מיעט באותם ימים לצאת לרחוב מלבד בשבתות, כאשר הלך להתפלל בבית מדרש ששכן בתוך בית מלון גדול שהיה גדוש בפליטים יהודים.

חרף כל הסכנות, ומבלי הבט על המצב המורכב שהביא יהודים לשרוד ולהלחם על נפשם ועל חייהם, עשו הרבי והרבנית מאמצים לסייע ליהודים רבים בגשמיות וברוחניות; למרות האמור על יחסם של האיטלקים, הרי שדווקא בניס ארבו מכשולים קשים ביותר לאורח חיים דתי. כך היה אסור לקיים שיעורי דת, ובכדי לעקוף את האיסור הזה אורגנו קבוצות קטנות של 4-2 ילדים ונתנו להם שיעורים פרטיים בנושאי יהדות.

ר' יעקב משה רוטשילד, תושב ניצה בשנים ההן, היה בקשר רצוף עם הרבי, ואף השיג בעבורו 'פת ישראל'. הייתה מאפיה אחת בעיר שהייתה מנוהלת על ידי יהודי, אך הלה לא היה שומר שבת. הרבי ביקש את ר' יעקב משה שיטפל בהסקת התנור, ואת שיאפו מיד לאחר מכן, יקנה עבור הרבי. בלחם זה השתמש הרבי ללחם-משנה בשבתות ובימים טובים.

עבודתו של ר' יעקב משה הייתה בחווה חקלאית מחוץ לניצה. כאשר שאל את הרבי האם לעזוב את העבודה מפני הסכנה, השיבו הרבי כי יישאר שם והי' יעזור. ואכן, בחווה זו שהייתה בבעלות גויים, הסתתר עד תום המלחמה. הוא גם ביקש מהרבי סגולה על מנת שלא יעצרוהו החיילים הנאצים בעוברו ממקום למקום, והרבי יעץ לו לומר 'תפילת הדרך' בטרם צאתו מן הבית, ובהגיעו חזרה הביתה. פעם, סיפר, שכח לומר תפילת הדרך והוא אכן נעצר על ידי פטרול נאצי. כשהבין כי כלתה אליו הרעה, צייר לעצמו את דמותו של הרבי הקורא בתהילים, בדיוק כפי שראהו קורא בתהילים מידי שבת בין מנחה לערבית בבית המדרש האמור, ובדרך נס הניחוהו הנאצים לנפשו.

מאז למד להיזהר יותר בקיום ההוראה שקיבל. כן למד את הסגולה של תיאור דמותו של הרבי...

הרבי מציל יהודים

כאמור, באותה תקופה עסק הרבי במעשי חסד רבים למען הפליטים היהודים הרבים שהגיעו לניצה. עם השנים נחשפו כמה סיפורים המעידים על מעשי חסד מיוחדים של הרבי בימים ההם:

אישה יהודיה שביקשה לברוח מניצה, סייע לה הרבי להשיג מסמכים מזוייפים שיאפשרו לה לעבור בשלום את תחנות הביקורת של הנאצים. האישה אכן ניצלה ועלתה לארץ הקודש, כאן הקימה את ביתה.

הרה"ח ר' מענדל נוטיק, שהיה משב"ק בבית הרבי, סיפר בשם הרבנית חיה מושקא כמה סיפורים המראים על מעשי חסד הגדולים של הרבי באותה תקופה:

כדי לזכות ולהיכנס לאחד מבתי המלון — מדובר על כניסה בלבד ומציאת מקום פנוי בפרוזדור, שכן על שכירת חדר לא היה מה לחשוב — היה על המבקש להראות כי ברשותו לפחות מאה דולר (הון רב בתנאים דאז). באותם ימים הסתובב הרבי בעיר וחיפש אחד יהודים שסובבו ברחוב ועמדו בפני סכנה ממשית. הוא היה נותן להם את השטר של המאה דולר בכדי שיוכלו למצוא לעצמם מקלט.

לרבי עצמו לא היה הרבה יותר משטר אחד של מאה דולר, והוא נתן אפוא את השטר לידי יהודי אחד, הלה היה מזדרז ופונה לבית מלון. בו ברגע שהיה מוצא קורת גג לראשו — מיהר הרבי להציל יהודי נוסף באותו שטר... הייתה זו, סיפרה הרבנית, עסקנות מסועפת, ועם הזמן עזרו לו יהודים נוספים בעבודת ההצלה המיוחדת הזו.

סיפור נוסף סיפר ר' מענדל נוטיק: השלטונות הנאציים החרימו את כל הזהב שבמדינה, ומי שהיה בידו זהב חייב היה למוסרו לידי השלטונות. מי שנתפס ובידו זהב — הוצא להורג. יהודי אחד שהחזיק ברשותו כמות גדולה של מטילי זהב, סבר כי אצל הרבי בודאי לא יחשדו, ואין חשש שמא יערכו בדירה חיפוש אחר זהב. הלה הציע לרבי להטמין בביתו את הזהב, והרבי הסכים.

הזהב היה בכמות גדולה. כשהמצב החמיר והחלו לחפש גם באיזור מגוריו של הרבי, חששה הרבנית ואף הציעה להעביר את הזהב למקום בטוח יותר. תגובת הרבי הייתה: "זהו ממון יהודי ואנו לא ניגע בו".

מעשי החסד של הרבי הביאו את דיירי בית המלון בו התגורר, לגלות במי מדובר. כאשר גילו כי הרבי כמעט ואינו אוכל מטעמי זהירות בהידורי כשרות, עשו מאמץ ניכר כדי להשיג עבורו סוכר שיהווה כתחליף למוצרי מזון אחרים, וזאת בשעה שהסוכר הפך למצרך נדיר ויקר.

מסירות נפש עבור ספק הידור מצוה

בחודש תשרי תש"א, שאל הרבי את הגאון הרב שמואל יעקב רובינשטיין ע"ה, מחשובי חסידי גור, שכיהן כרבה של הקהילה החרדית בצרפת ושהה אז בניצה, האם מותר לסכן את עצמו בשביל ספק הידור מצווה. הרבי חשב כי ניתן להשיג אתרוגים מהודרים יותר בעיר מרסיי, אך השערה זו לא הייתה וודאית, בעוד שהנסיעה לשם היתה כרוכה בסכנה גדולה. הרב רובינשטיין השיב שאין לו הכרעה ברורה בדבר. בימים הבאים לא ראה הרב רובינשטיין את הרבי, ואז התברר לו כי נסע להביא אתרוגים...

הרב חיים מנחם טייכטל שי' מירושלים ששימש אותה עת מדריך במוסד ילדים פליטים במרסיי — שייסד וניהל הרב שניאור זלמן שניאורסאהן — זוכר היטב כי כבר אז הגיע לאזני קבוצת הצעירים המדריכים במוסד סיפור מופלא זה, והדבר שימש להם כדוגמה לקראת חג הפסח, כאשר עשו כל מאמץ חרף הסכנה, להשיג קמח שמורה ולאפות מצות יד באותם תנאים קשים.

"אצל חותני היו הילדים יקרים מאוד"

המאמצים להשגת ויזה עבור הרבי והרבנית נמשכו כל העת, הן בניצא והן, במקביל, בארצות הברית. ביום כ' באלול ת"ש, הודיע הקונסול של ניצא למשרד החוץ (ה"סטייט דפרטמנט") האמריקאי, כי בכוונתו לתת לרבי אשרות כניסה מיוחדות, אלא שהבין כי הרבי והרבנית נתקלים בקשיים להשגת אשרת יציאה מצרפת.

הרבי הריי"צ פעל בדרכים שונות בכדי לנסות ולהציל את בתו וחתנו במהירות האפשרית מהתופת הבוערת. בהזדמנות נדירה התבטא פעם הרבי כי התקופה בה שהה תחת הכיבוש הנאצי, גרמה עגמת נפש רבה לחותנו:

"אצל חותני היו הילדים יקרים מאוד, גם החתנים, ובפרט הבת מוסיא [היא הרבנית חיה מושקא] ואפשר לתאר את גודל העגמת נפש שהייתה לו ממצבנו, והוא פעל רבות להצלתנו".

מקורות: "אגרות קודש הרבי הריי"צ", "אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א", "קובץ כ"ח סיון — יובל שנים", "זכרון אמנו המלכה", "תולדות חב"ד בארצות הברית", "ימי מלך", "הרבנית", "להיות יהודי בצרפת", "בשביל הזיכרון אייר תשנ"ה", "תולדות השואה צרפת", "דברי ימי צרפת", "בית משיח", "כפר חב"ד", יד ושם וראיונות אישיים.

דרוש

מנהל לכל העניינים הגשמיים

- לא כולל גיוס תרומות -

למוסד באזור ירושלים

* משרה מלאה * תנאים מצויינים
* עדיפות לבעלי נסיון בניהול

לפרטים: 03-6770-570

הודעה משמחת לאנ"ש והתמימים

כבעבר, למעלה מ-50 שנה,
משפחת קלמנסון תייצר

יין לפסח

באותה מתכונת שייצרו לרבי מה"מ
ללא מים או סוכר
הכמות מוגבלת וכל הקודם זוכה!
להזמנות: 1-718-316-8138
או 1-718-773-3030